

**Й ОДИН
ГОЛОС МАЄ
ВПЛИВ**

**ТЕ, ЩО
ТРЕБА**

КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНА УКРАЇНЬСЬКА ГАЗЕТА

№ 52
28.12.2018

www.svitlytsia.in.ua

ДАЛІ БУДЕ?..

Ці слова дуже добре знайомі нашим читачам, й означають вони, що той чи інший матеріал буде продовжено в наступному номері. Проте зараз вони набувають зовсім іншого змісту. І це вже не ствердження, а запитання: чи буде далі існувати газета «Кримська світлиця»?

ІГОР СВІТЛИЧАНИН

31 грудня у «Кримської світлиці» день народження, їй виповнюється 26 років. Однак за нинішньої кричущої ситуації цілком імовірно, що це її останній день народження. Як не парадоксально це звучить, але з усією впевненістю ми заявляємо, що видання фактично знищено руками Міністерства культури України, в особі міністра Євгена Нищука.

Редакція газети неодноразово зверталася до Мінкультури як співзасновника з проханням посприяти у вирішенні основних проблем видання, спричинених окупацією Криму, але стикнулася лише з байдужістю. Бездіяльність цього відомства розцінюється нами як зумисний акт викреслення теми Криму з інформаційного простору України, відтак

створення перепон деокупації українських територій. Бездіяльність Мінкультури в нинішній загостреній боротьбі в інформаційному просторі можна розцінювати як пособництво окупації українських територій як в ідеологічному, так і в політичному плані. Все це, на наше глибоке переконання, є свідченням протиправного невиконання положень Доктрини інформаційної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017, як-от: розвиток та захист національної інформаційної інфраструктури; збереження і примноження духовних, культурних і моральних цінностей Українського народу; формуван-

ня ефективної правової системи захисту особи, суспільства та держави від деструктивних пропагандистських впливів (ст. 3 п. 2).

Крім того, знищення єдиної друкованої державної кримської газети засвідчує заперечення пріоритетів державної політики в інформаційній сфері, серед яких – боротьба з дезінформацією та деструктивною пропагандою з боку Російської Федерації (ст. 5 п. 1 Доктрини) та задоволення потреб населення тимчасово окупованих територій в об'єктивній, оперативній і достовірній інформації (ст. 5 п. 2 Доктрини).

Згідно з Законом України «Про реформування державних і комунальних друкованих засобів ма-

сової інформації», протягом 2016-2018 рр. газета мала пройти всі етапи реформування, до чого вона була повністю готова, але нам просто не дали можливості це зробити. Міністерство культури України не виконало свого зобов'язання, згідно з цим законом, і не вишло з числа співзасновників (тобто не видало відповідний наказ), чим унеможливило взагалі існування видання з 1 січня 2019 року.

Перебуваючи на вістрі протистояння в інформаційній війні з «руським міром», газета «Кримська світлиця» потребувала і досі потребує дієвої підтримки держави і суспільства. Це видання не може бути комерційним уже тому,

що не може бути комерційним питання деокупації українських територій. Успіх боротьби за український Крим можливий лише за умови пріоритетності теми окупованого півострова в інформаційно-полі Українці і світу.

Треба визнати, що за всі 26 років свого існування «Кримська світлиця» неодноразово опинялася в складних, насамперед, фінансових ситуаціях. Бувало всяке: в окремі періоди вона взагалі не друкувалася або друкувалася лише завдяки благодійництву окремих меценатів. Проте вона завжди боролася і відроджувалася, як птах Фенікс.

Певною мірою всі ці проблеми можна було пояснити перебуванням часопису в Криму, так би мовити, на периферії. Там, де газета була сам на сам з ідеологічними ворогами. Там, де її оточували всуціль російськомовні видання, яких було в десятки разів більше. Там, де вона своїм УКРАЇНСЬКИМ СЛОВОМ відстоювала свою державу і була без перебільшення на передовій. І залишалася на вже окупованому РФ півострові до останнього. До чого призвела ця неуха до єдиної державної української газети на півострові ми всі побачили у 2014 році. Так, якби держава приділяла більше уваги українському слову, українській освіті, українській церкві на майже повністю зрусіфікованому півострові, анексії не було б. І це факт.

Проте, на превеликий жаль, сьогодні газету знищують саме тут, на материковій частині України, в Києві, а не на окупованому півострові. Знищують свої, а не чужі.

ВІДЗНАКА

Вступне слово під час вручення премії В'ячеслава Чорновола 2018 року мав Тарас Чорновіл. Дуже почесну журналістську премію цього разу було присуджено одноставно, абсолютно – це підкреслив оратор у своїй найпершій тезі. А лауреатом високої нагороди було визнано нашого колегу, головного редактора газети «Культура і життя» Євгена Букета. Виразною окрасою тут виблиснуло те, що матеріалом, за який було присуджено поважну журналістську нагороду, була стаття «Ханська Україна» із циклу історичних розвідок у «Кримській світлиці» в 2017 році.

ОЛЕКСАНДР ЯРОШЕВСЬКИЙ

Церемонія нагородження відбулася 20 грудня під час підсумкової річної сесії Правління Національної спілки журналістів України. Тарас Чорновіл у своїй промові вказав на виключну відповідність публіцистичного пафосу діяльності свого великого батька до спрямованості відзначеної премією роботи. Саме глибока історична правда як тема й матеріал дослідження і спонукали всіх учасників конкурсного комітету, віддаючи належне високій якості, актуальності та професіоналізму й решти поданих на конкурс робіт, одноставно вказати на повну відповідність праці, яку здійснив

ФОТО З ВІКРИПІАХ ДЖЕГЕЛІ

АКТУАЛЬНІСТЬ ІСТОРІЇ

Євген Букет, абсолютній потребі часу заради більш глибокого розуміння ролі і місця, власне, Криму в долі Української держави.

Природно, що надалі найбільшу увагу Тарас Чорновіл приділив винятковій значущості більш ніж чвертьстолітньої місії газети «Кримська світлиця» зара-

ди утримання Криму в Україні та вкорінення в свідомість українців природної нерозривності Криму й України. На завершення Тарас Чорновіл підкреслив, що у визначеній праці органічно поєднано притаманну стилістично його славетного батька глибину фахового дослідження з наступальною

спрямованістю роботи цього річного лауреата премії його імені – як з невід'ємною рисою справжньої, сучасної, найвищою рівня, наступальної сили саме української журналістики.

Присутня на врученні сестра В'ячеслава Чорновола Валентина розповіла про постійні титанічні

зусилля, яких докладав її покійний брат заради знаходження правильного, цивілізованого формату українсько-кримського спільного життя. Далі з промовистою, по суті, лекцією з правдивої історії тяглих, давніх, природньою зв'язків України з Кримською та Османською державами виступив лауреат.

Заключне слово мав генеральний директор ДП «Національне газетно-журнальне видавництво» Андрій Щекун. Він наголосив на надгострій актуальності теми Криму для України, на неприпустимості зухвалої, байдужої чиновницької процедури зволікань та саботажу керівництвом Мінікульту проблеми реформування друкованих видань згідно з положеннями відповідного Закону України.

Україна наразі воює, Україна змушена воювати, й ледь не вирішальна складова цієї війни – війна інформаційна. Не час для пафосу. Героїв і переможців маємо визначити та відзначити. Але маємо й вказати на ворогів. Тому, як вже пише оперативний Інтернет у своїх миттєвих реакціях соціальних мережах: «...одночасно із привітаннями лауреата колектив Національного газетно-журнального видавництва на чолі з Андрієм Щекунком вручив голові НСЖУ Сергію Томіленку лист від редакції видавництва з проханням внести міністра культури Євгена Нищука до списку «Вороги реформування преси».

Такі часи. Ми перемаємо, й описана подія – одне з яскравих тому свідчень. А наша редакція щиро вітає Євгена Букета з високою нагородою. Це – гідний внесок до Перемоги, і ми пишаємося тим, що теж до цього причетні.

КРИМСЬКЕ «ГРОНО» В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Побачив світ перший випуск літературного альманаху «Гроно», в якому зібрані твори кримських поетів і прозаїків, що пишуть українською мовою, а також твори українських та іноземних письменників про Крим, його минуле та сьогодення. Поряд з відомими іменами – молоді автори, майбутнє українського Криму.

НА ЧАСІ

РОЗА КРИМСЬКА

Що ми знаємо про «Кримську школу»? Серед нас досі живе переконання, що Крим – на сто відсотків російськомовний регіон. Літературний альманах «Гроно» доводить зворотнє.

Вірші В'ячеслава Гука і Домініка Арфіста, оповідання Влада Сорда, який нині захищає країну у лавах 93-ї механізованої бригади, та Петра Руха, який воював у 1-й танковій, уривки з повісті Валерія Верховського «Драгунія»

та роману Маріанни Малиної «Калиновий міст», філософська притча Олега Деріма та невігдані морські бувальщини Мирослава Мамчака – все це Крим, все це кримська література.

Альманах зібрав двадцять авторів з різних куточків Криму: від Євпаторії до Керчі, від моря та гір до степів і курганів. У кожного з них свій Крим, але серед цього калейдоскопа спогадів, вражень, подій, усього побаченого і почутого ми вловлюємо загальний настрій.

Так, Крим – це біль. Рана, що ятрить в кожного з нас. Крим – це сон з минулого життя, світ-

Гроно. Кримський літературний альманах. – ГО «Кримський центр ділового і культурного співробітництва «Український дім», ФОРМ Юрченко В. П., 2018. – 144 с. Видання підготовлено за підтримки Українського культурного фонду.

лий сум. Та в будь-якому разі ми маємо говорити і писати, аби Крим не зник з нашого життя.

ХТО Є ХТО

Інформація про це судове рішення не може не бути цікавою для тисяч і тисяч кримчан, які наразі з відомих причин мешкають у нових для себе життєвих реаліях. Майже 5 років – то досить великий термін, щоби прийняти рішення щодо своєї повноцінної участі в житті місцевої громади. В законодавстві змін щодо участі ВПО в місцевих виборах ще не відбулося, отже, кожне судове рішення є прецедентом.

Наталія Лютікова, та сама громадянка з кримською реєстрацією в своєму українському паспорті, яка добилася через судове рішення відновлення права голосу в місцевих виборах на сільській Київщині, погодилася на це ексклюзивне інтерв'ю для «Кримської світлиці»:

– Пані Наталю, розкажіть, будь ласка, про себе.

– Я і вся моя родина народилися в Криму. Маю трьох дітей, чоловіка, жили ми в Сімферополі і ніколи не збиралися звідти їхати. Але внаслідок окупації переїхали: в 2014 році, одразу, як старші діти закінчили навчальний рік. Коли зайшли «зелені чоловічки», ми вже зрозуміли, що доведеться виїжджати: діти вчилися в українській гімназії, і допустити, щоби їм ламали мозок ідеологією нової... «родини», ми не могли. А ще вважали, що більш корисними своїй Батьківщині ми будемо в цей період саме тут.

Оселилися під Києвом, і перші два роки займалися допомогою військовим – я в шпиталі 2014 і 2015 роки працювала з хлопцями; допомагали добробатам – батальйону «Крим» під командуванням Іси Акаєва, іншим нашим військовим підрозділам... До Криму не можу тепер через це в'їжджати – ну і, власне, не маю великого бажання, поки там Україна не панує.

– Чи не є ця активність приводом того, що Ви вирішили добиватися отримання права на участь у місцевих виборах?

– Ми оселилися в чудовому селі, і дуже швидко інтегрувалися в місцеву громаду. Але ж виявилось, що хоч і багато чого змінилося у нас після Майдану, але в 2015

ФОТО З ВІДКРИТКИ ДЖЕБЕЛІ

Й ОДИН ГОЛОС МАЄ ВПЛИВ

році під час виборів люди ще не встигли проявити себе. Більшість активістів були на фронті – і знову прийшли до влади в багатьох місцях люди зі старої системи. І я зрозуміла, що всередині суспільства майже нічого не змінюється... Завдяки активістам ми створили громадську організацію, бо не хочемо допускати, щоб стара система, система «договорняків» і дерібану, далі панувала. І я зрозуміла, що хочу мати тут свій голос і щоб він впливав на наступних виборах на те, хто прийде до влади. Почала цікавитися цим питанням, наскільки це взагалі реально...

– У виборах 2015 року Ви не брали участь... бо Вам було не до того?

– Я хотіла взяти участь і навіть вивчала прецедент: у вересні того року одна сімейна пара отримала рішення суду з дозволом голосувати на місцевих виборах. А ми тоді ще вирішували проблеми об'їзду, і просто не встигли би за місяць отримати це рішення... Адже те рішення, яке ми отримуємо зараз, усі етапи судового розгляду справи – все це три-

вало близько півроку. Тож тоді, 2015-го, це було нереально...

А я хочу, щоб там, де я живу, мій голос теж був врахований. Так, це питання принципове, тому що... йде п'ятий рік, як ми живемо тут. Ми – повноцінні члени громади: я і моя сім'я беремо участь в організації місцевого фестивалю; ми допомагаємо в боротьбі з амброзією; я в сільській школі допомагала організувати зустрічі з сучасними українськими письменниками, ми проводимо вечори поезії... Тож вважаю, що якщо я стільки віддаю, то маю право і впливати.

Якщо людина має активну позицію, вміє її відстоювати, доводити, – її позицію переймають сусіди, які теж хочуть позитивних змін. Але й один голос – це важливо. Тим більше, що округи в селі невеликі...

Наш приклад б'є у дві цілі. По-перше, він для людей, з якими я живу поряд, щоб вони бачили, що й їхній голос справді важливий. І, по-друге, це приклад для кримчан, тому що відбувається відновлення нашого права, яке дане нам Конституцією: права обирати тих місцевих депутатів, що

опікуватимуться громадами, в яких ми живемо. Аби вирішувалися елементарні речі: вивіз сміття, ремонт доріг, встановлення «лежачих поліцейських», щоб світло не вимикалося при кожній негоді... І якщо мій приклад надихне десяткох, двадцяткох людей, – це вже класно!

– Добре, це було трохи... пасіонарності, а тепер до... казуїстики, тобто до суті.

– Насправді все дуже просто. Просто треба цим займатися. Законодавець говорить, що кожен громадянин має право голосу на місцевих виборах – громадянин, який проживає в цій місцевій громаді. Відоме рішення Верховного суду цього року, де була відмова людині в праві голосування, базувалося на тому, що там було надано тільки довідку

переселення. Але довідка переселення не є підтвердженням того, що людина насправді проживає в цій громаді... А ми маємо півтора мільйона переселенців з окупованих територій. Довідку ж отримати нескладно, і можуть бути, дійсно, зловживання. Тож я вважаю, що Верховний суд правильно тут вчинив.

А от якщо люди інтегрувалися в громаду реально, платять податки тощо, то тут виникає правова колізія, і суд, вивчивши докази того, що людина повноцінно проживає в цій конкретній громаді, може взяти на себе відповідальність.

Ми в нашій справі довели – і сільрада це підтвердила, і громадська організація, – що живемо і працюємо тут, тобто всі докази, які у нас були, навели. І це й переконало суд.

– Отже, в кожному випадку має бути рішення суду – й це не є прецедентом для всіх вимушених переселенців з Криму?

– Ні, це – прецедент, просто кожному треба йти і доводити своє право. Є певна процедура: знайти себе в списках виборців на сайті ЦВК, подати заяву до територіальної виборчої комісії з проханням змінити виборчу адресу. Комісія, за своїми інструкціями, відмовить у цьому. І з цієї відмовою треба йти до суду. В разі позитивного рішення суд зобов'язує ЦВК внести зміни в реєстраційні дані: це, по суті, реєстрація за іншою адресою.

– Тобто це не тільки на ці вибори?

– Так, але не навечно: тільки до моменту, поки Крим не буде звільнено, однак знову ж таки – все від людей залежить. Не всі ж, мабуть, повернуться до Криму. Змодельюємо ситуацію: коли Крим повернеться, і я повернуся, то процедура дуже проста – ЦВК тоді дасть згоду, тому що в паспорті в мене є реєстрація і жодних не виникає колізій. Але якщо я не захочу там голосувати, а буду жити тут, то тут і голосуватиму.

– На Вашу думку, цей прецедент допоможе кримчанам, які вирішать піти цим же шляхом?

– Я думаю, так. Більше того, я могла би з радістю допомагати таким кримчанам, консультувати, але почекаємо до отримання остаточного документа.

СПІЛКУВАВСЯ ОЛЕКСАНДР ЯРОШЕВСЬКИЙ

А я хочу, щоб там, де я живу, мій голос теж був врахований. Так, це питання принципове, тому що... йде п'ятий рік, як ми живемо тут. Ми – повноцінні члени громади: я і моя сім'я беремо участь в організації місцевого фестивалю; ми допомагаємо в боротьбі з амброзією; я в сільській школі допомагала організувати зустрічі з сучасними українськими письменниками, ми проводимо вечори поезії... Тож вважаю, що якщо я стільки віддаю, то маю право і впливати...

Попри ймовірне припинення виходу нашого часопису, колектив редакції продовжує шукати і знаходити нові цікаві теми для висвітлення на сторінках «Кримської світлиці». Пропонуємо і вам ознайомитися з анонсами лише невеличкої частини тих матеріалів, які ми готові подавати на ваш розсуд наступного року, якщо на те буде воля Божа (і воля держави!) і ваша читацька підтримка і небайдужість.

КРИМСЬКІ РЕАЛІЇ

ЯК «НАТЯГУЮТЬ РОСІЮ НА КРИМ»

Ще восени 2016 р. «спікер» кримського «парламенту» Володимир Константинов пообіцяв «розвалити бандерівську Україну успіхами Криму». Україна за цей час, дякувати Богові, не розвалилася. Але й про окупований півострів не доводиться казати, що відтоді він став успішнішим.

Пропаганда держави-окупанта місяцями, навіть роками натхненно розповідає про туристів, які мільйонами їдуть до анексованого Криму з материкової України на відпочинок – «хоч трошки поговорити російською мовою і подивитись російське телебачення» та «подихати повітрям свободи», а також неодмінно вразитись кримськими досягненнями: мостом через Керченську протоку, новим терміналом аеропорту і... все. На цьому бадьора статистика «надоїв з гектара» закінчується – на відміну від щедрих коштів «федерального» бюджету, якими намагаються вирішити всі поточні проблеми. Та тільки за майже п'ять років «натягнути Росію на Крим» заважає не лише «кривизна землі», на яку в РФ прийнято списувати чимало проблем, а й негаразди з місто-та шляхобудуванням, комунікаціями, звалищами, ремонтом шляхів, екологічною та соціальною галуззю...

Далі буде?..

«НАЙПАТРІОТИЧНІШЕ ВИХОВАННЯ»

Майже п'ять років тому в кримських дитячих садочках малечу навчали поваги та любові до своєї батьківщини – України. Сьогодні ж цих дітей з ранку до ночі переконують у необхідності, в разі потреби, «умереть за своєю

вого молодого покоління у душі «любви к отечеству». Далі буде?..

ІСТОРІЯ

АРХЕОЛОГІЧНІ «ВІДКРИТТЯ» ОКУПОВАНОГО ПІВОСТРОВА

Здається, що надра півострова тільки й чекали на російську окупацію, аби поділитися прихованими до того археологічними знахідками: за минулі майже п'ять років фахівці «ударними темпами» відшукують рештки стародавніх поселень і різноманітні предмети старовини – які, звісно ж, свідчать про «исконність русской государственности» у загарбаному Криму.

У Східнокримському музеї-заповіднику (Керч) хваляться, що їм вже нема куди подіти знахідки після незаконних робіт зі спорудження «Кримського мосту»: чекають на будівництво спеціального сховища, обіцяного комітетом Держдуми РФ з культури. Відкриттям року ж було названо віднайдення поблизу Керчі античного поселення Манітра, яке могло бути царським маєтком. Якщо Керч окупанти називають «найстародавнішим містом РФ», то чи довго їм записати боспорських царів у «древние русские правители» – разом із князем Володимиром, котрий «положив в Севастополі начало русскому православию»?

На тлі подібних «відкриттів» могли б російські навіть вигадки російської-таки пропаганди про «прадавніх укрів, котрі викопали Чорне море!»

Далі буде?..

ОСТАННЄ ДЖЕРЕЛО

Вода є життям. Особливо ця теза актуальна в умовах степового Криму, хоча мало хто знає, що насправді на Керченському півострові багато свердловин із питною водою. Саме недалеко від однієї з таких було колись засноване кримськотатарське селище

ДАЛІ БУДЕ?..

отечество» – те, яке силоміць увірвалося до їхньої домівки наприкінці зими 2014 р. Не словом, а ділом: для цієї мети маленьким кримчанам до рук дають справжню зброю, навчаючи, як треба слушної миті використовувати її проти «врагов России-матушки».

На окупованих теренах України, доки вони у неволі, дитячим душам не дано розквітнути: вони можуть хіба що стати такими ж черствими, як підшва російського армійського чобота, що топчеться по них. «Юнармія», «казачі» та «кадетські» корпуси, «військово-патріотичні» клуби, табори та гуртки – на анексованому півострові держава-агресор за сприяння місцевої маріонеткової «влади», школи та церкви фактично з пелюшок готує «універсального солдата» і «патриота

родини». Підконтрольні Росії «чиновники», вчителі та священики довершують те, що почала її мілітарна машина.

Далі буде?..

МЕДИЦИНА, ЯКУ ТРЕБА ЛІКУВАТИ

«Ти знаєш, ми сьогодні були на похороні батькового товариша», – і знову я чую історію про те, що швидка їхала занадто довго, і медпрацівники (якісь молоді дівчатка) нічого не змогли зробити. А потім буде ще одна швидка, яка зовсім не швидка, а вбивчо повільна, і як результат – чоловік, якому 50, відправляється в сиру землю...

Думаєте, ця історія – збіг трагічних обставин? На жаль, скоріше, закономірність. Нова влада прийшла до Криму із улюблени-

ми атрибутами, один з яких – безоплатна медицина. Кримчани пам'ятають весну 2014-го і довгі черги за страховими полісами. Тоді слово «безоплатний» кружило голову краще за шампанське.

То куди ж діваються ліки і чому так довго треба стояти в черзі до терапевта?

Далі буде?..

ЦЕРКВА

«ДУШЕЮ І ТІЛОМ»

Формально кримські єпархії Української православної церкви Московського патріархату (УПЦ МП) залишилися в її складі. Проте «душею і тілом» вони вірно й віддано служать «исторической родине» (втім, так було деінде й за часів українського суверенітету над півостровом) – чим безмірно дискредитують свою «материнську» митрополію, яка й так перебуває у невигідному становищі на території, підконтрольній українському урядові.

Здавалося б, чи не було б доцільніше бути чесними перед собою та своєю відданою паствою і нарешті перейти у підпорядкування Російської православної церкви прямим чином? Тим більше, що в Криму осередки церкви, яка називає себе українською, від своєї «українськості» всіляко відхрещуються, – перебуваючи у тісній «симфонії» з місцевою «владою» й обслуговуючи духовні потреби окупаційного силового та військового контингенту, а також сприяючи вихованню місце-

Бакси, назва якого перекладається як «джерело». У 1945 році радянська влада перейменувала його на більш звичну назву Глазівка, і сьогодні цей населений пункт входить до складу Ленінського району.

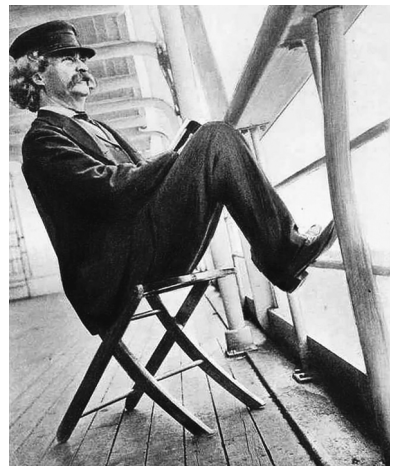
Чим відома Глазівка? У 1994 році місцева влада почала випускати воду під торговою маркою «Бакси», яку можна було купити на території Керченського півострова. А ще тут стоїть пам'ятка кримськотатарської архітектури – фонтан.

В якому стані перебуває унікальна споруда і чому керченські історики б'ють тривогу?

Далі буде?..

ІСТОРІЯ НЕ БЕЗ ІРОНІЇ МАРК ТВЕН У КРИМУ

«Помпея збереглася набагато краще, ніж Севастополь. Куди не поглянеш, скрізь руїни, самі лише руїни! Зруйновані будинки, стіни, що осипалися на купи уламків, – повне спустошення. Ніби жахливий землетрус усією своєю потужністю обрушився на цей клаптик суходолу. Довгих півтора року точилася тут війна, залишивши місто в таких руїнах, що сумніших за них не бачено під сонцем. Жодного будинку нема, що не зазнав пошкодження, жоден не лишився придатним для мешкання...»

Таке враження справив на Марка Твена, який побував у Криму в складі американської делегації, Севастополь. З часу бойових дій минуло 12 років (відвідав це місто Марк Твен у 1867 році); уродженець Півдня США, він утік з Конфедерації в Каліфорнію лише у 1864 році, тобто чудово знав, до яких руйнувань призводить війна, але Севастополь його приголомшив.

Далі американці попрямували до Ялти...

Далі буде?..

КРИМ У КАДРІ

У ЗІІ: ВОЇНИ СВІТЛА, ВОЇНИ ДОБРА

Історія мужності і боротьби, історія нищоті і ганьби...

Тральщик ВМС з бортовим номером U 311 і назвою «Черкаси» майже п'ять років тому увійшов в історію українського флоту як корабель, що тримав оборону найдовше, здався останнім з усіх, хто опинився в Донузлавській пастці в березні 2014 року. Екіпаж «Черкас» довів, що навіть для найменшого кораблика вирішальною є готовність людей, що на ньому, битися за свою країну.

Фільм «Черкаси» був знятий українськими кінематографістами в 2017-2018 рр. і його прем'єра, що мала відбутися в серпні 2018 року на День Незалежності, з якихось причин була перенесена на півроку – на березень 2019-го, коли мають відзначати 5-річчя тих трагічних подій.

Протистояння справжніх українських патріотів російським «визволителям» у центрі уваги творців фільму. Що ми зможемо сказати після прем'єри картини? Наскільки їм це вдалося? І що таке сучасне українське патріотичне кіно?

Далі буде?..

ЛІТЕРАТУРА

КРИМ І КОЛОНІАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

Одного весняного дня я ходила вздовж рядів блошиного ринку, насолоджуючись блиском радянських скляних брошок та мельхіорових столових приборів. Купувати нічого не хотілося: місто раділо теплим травневим променям, і цей настрій повною мірою передався й мені. А ось і найулюбленіше – книжки. Повне зібрання творів Пушкіна і Толстого, збірки казок, рецепти, підручники з алгебри та геометрії... Усе це також не заціпало мене. Та раптом мені на очі потрапила книжка під назвою «Поэтический атлас Крыма». «О, це вже цікаво», – подумалося мені, і після недовгої розмови з продавчицею я придбала книжку із невеликою знижкою (бо на барахолці купити щось і не торгуватися зовсім – моветон).

Отже, чим нам цікавий «Поетичний атлас» як феномен? Вірші впорядковані тут за знаковими для Криму місцями, починаючи від Аджимушкаю і закінчуючи Ялтою. Чому Крим і досі залишається, з одного боку, красивою

картинкою з яскравою листівки, а з іншого – цілком вписується в парадигму двох воєн? Як це проявляється в літературі?

Далі буде?..

ЗАХІДНИЙ ПОГЛЯД

БАГАТО ЗОЛОТА – БАГАТО СМЕРТЕЙ

Американський письменник і сценарист Брайен Гарфілд народився в Нью-Йорку 1939 року. Написав понад півсотні романів у різних жанрах пригодницької літератури, зокрема детективах і вестернах. Був президентом американської асоціації детективних письменників. За його творами знято кілька фільмів, наприклад, у 2018 році фільм «Жага смерті» з Брюсом Вільлісом в головній ролі.

Роман «Золото Колчака», написаний Гарфілдом у 1973 році, починається так:

«Моя мати була україночку, і я розкажу про це. Вона жила в Севастополі до 1935 року, коли завдяки чудернацькому збігу обставин зуміла вирватися з Радянського Союзу та емігрувати до Англії. А батько саме тоді служив у Лондоні, при американському посольстві... Я вчився то в одній школі, то в іншій, і оволодів чотирма мовами: українською, рідною мовою матері, а також німецькою, англійською та російською».

Коли поразка Колчака стала неминучою очевидністю, царський золотий запас вагою 500 тонн, не рахуючи мільйонів паперових банкнот, платини та коштовного каміння, завантажили до вантажного ешелону. Однак куди подівся цей поїзд після загибелі адмірала Колчака і розгрому

Білого руху, так ніхто і не зміг з'ясувати.

За цю справу взявся історик Гаррі Брістоу, американець українського походження. Для нього історія золота – це цікава історична загадка; але він не врахував того, що багато золота – багато смертей...

Далі буде?..

ЖИВИЙ ЛЕКСИКОН ЮЛАК І ЮЛАЧНИК

Для тих, хто жив у кримському селі, та ще й степовому, у північній частині півострова, слова – юлак, юлачник, юлачити – зрозумілі без пояснень.

Ці слова явно тюркського походження міцно увійшли в розмовну мову сільського населення Криму. Їх практично не розуміють поза Кримом.

Без поливу в степовому Криму ростуть хіба що чагарники... та ціни. Наприклад, кримчани мають, на відміну від більшості мешканців країни, два врожаї картоплі на рік: перша посадка припадала на кінець березня, і збігалася з весняними канікулами у школі; молоду картоплю отримували вже у червні, а в липні першу картоплю копали. Другу картоплю саджали одразу після першої і отримували врожай у жовтні або на початку листопада...

Далі буде?..

КРАЄЗНАВСТВО МІСТО НА УЗБІЧЧІ

Колись-то, в неквапливі ті часи, коли рейсові автобуси дрейфували кримськими шляхами довгими годинами й не на дві хвилини швартували свої втомлені залізні тулуби на майданах транзитних автостанцій, у цьому місті вони відпочивали півгодини і більше. Бо розляглося воно саме на півдорозі з південно-східного узбережжя півострова до адміністративного його центру. Один із найважливіших караванних базарів пізнього Середньовіччя, тепер воно – лише райцентр, хоча й чималенького, але мало чим ще уславленого передгірного району. І лайнери далеких кримських маршрутів сюди не завертають.

Тільки-но уважний пасажир вгледить на узбіччі табличку з назвою майже одразу за мостом через повноводну річку Кара-су: Чорна вода, далі вихопить поглядом виразний військовий пам'ятник на сосновому пагорбі й схожу на

адмінбудівлю кубічну споруду за ним, а вже наступна табличка з рекресивним червоним іменем міста засвідчить – усе, проїхали...

Власне, місто залишається десь там, за узбіччям, де його не виразні квартали можна розгледіти поміж придорожніми лісо-смугами й виразними яскраво-білими урвищами вдалечині. Те біле диво – знаменита кримська Ак-кая: Біла Скеля. Саме через неї повоєнний Карасубазар і було перейменовано на Білогірськ.

Далі буде?..

ІСТИНА У ВИНІ

ЛЕГЕНДА ЧЕРВОНОГО КАМЕНЮ

Є відома серед митців сентенція, що найбільша вишуканість криється в найбільшій... простоті. Виноробство є мистецтвом дуже давнім, з глибокими традиціями, канонами, патентованими технологіями, таємними забобонами, це мистецтво балансує на дивній межі між суворістю науковця та натхненною розкутістю митця. А ще воно має в собі дивовижну компоненту, яку не долає ані наука, ані натхнення, вона неповторна та не підлягає трансляції, це – компонента місця, де благодатна земля родить виноград.

Де є таємниця – там виникає легенда: не заради викриття, ні! Легенда, як маска середньовічного актора, підкреслює, але не викриває гру.

А ось про найвище серед кримських вин не розповідають легенд, воно не потребує жодних ускладнень чи прикрає, бо легендою є воно само: «Мускат білий Червоного каменю». Вже в назві сказано все, й якщо щось і варто додати поза текстами на етикетках, то це хіба що розповідь про вчинок відомого британського експерта з вин доктора Тейчера...

Далі буде?..

ЗАКІНЧЕННЯ

У деяких містах татарські війська намагалися відбити наступ більшовицьких загонів, але військова підтримка, котру останні мали з боку флоту, змушувала ескадронців відступати. Під час бойових дій частину їхніх військових формувань було знищено (в тому числі загинув ряд керівників Кримського штабу, серед них полковник В. Макухін і близько 700 офіцерів¹). Іншим вдалося сховатися в гірській частині півострова². Пізніше, вже після остаточного захоплення влади, більшовики стратили всіх тих, хто мав нещастя потрапити до них у полон. Серед багатьох інших, хто загинув під час подій 21-24 лютого, червоноармійцями та матросами був жорстко забитий перший демократично обраний муфтії Криму Ч. Челебєв³.

ТЕТЯНА БИКОВА,
К.І.Н., НАУКОВИЙ
СПІВРОБІТНИК
ІНСТИТУТУ ІСТОРІЇ
УКРАЇНИ НАН УКРАЇНИ

К олі більшовики захоплювали владу, члени Курултаю ще сподівалися на співпрацю з ними. 5 лютого вони зібралися на екстрене засідання, на порядку денному якого стояло одне питання: «Що являє собою Рада директорів – національний татарський уряд чи вищу крайову владу?». Під час цього засідання Курултаю серед його делегатів досить чітко визначилися дві точки зору щодо того, як формувати державну владу в Криму. Більшість депутатів запропонувала вступити в угоду з Радою народних представників та поділити з нею верховну владу на півострові. Д. Сейдамет, який стояв саме на цій точці зору, сказав: «Татар-

ЯК ЦЕ БУЛО...

Севастопольська бухта, поч. XX ст.

ПРОТИСТОЯННЯ БІЛЬШОВИКІВ І КРИМСЬКИХ ТАТАР

Мол – головне місце страти ялтинців. Ялта, поч. XX ст.

ський національний парламент не має жодного права на вищу владу, на гегемонію в краї. У нас є крайова влада – Рада народних представників. Хто вважає нам працювати рука об руку з ними? В цю грізну хвилину нам треба думати не про захоплення влади, а про те, щоб загасити пожежу, котра розгоряється всюди в краї»⁴.

Менша група депутатів вважала можливим існування влади, створеної у вигляді нового органу з представників «трьох елементів, які користувалися матеріальною та моральною силою», тобто з представників Ради народних представників, татарського

парламенту та партії більшовиків. Цей проект організації влади вніс і відстоював Ч. Челебєв. Він зазначав: «Якщо ця ідея не може бути втілена в життя, влада в краї по праву належить татарам, тим більше, що, окрім єдиної реальної сили, котру в цю хвилину представляють татари, жодної іншої сили в краї нема»⁵. Було ухвалене таке рішення: обрати комісію, що мала з'ясувати ставлення Ради народних представників та губкомів більшовиків до запропонованого Ч. Челебєвим проекту.

23 січня 1918 р. комісія Курултаю в складі У. Боданінського, С. Ідрісова та Єнілеєва прибула до губко-

му більшовицької партії і Ради народних представників і передала їм письмові пропозиції татарського парламенту щодо «скликання крайової влади на нових засадах».

Відповідь, яку члени Курултаю отримали від членів Таврійського губернського комітету РСДРП(б), мала вигляд декларації, підписаної Ж. Міллером, Я. Тарвацьким та І. Фірдевом. У ній зазначалося, що «до скликання губернського з'їзду рад... партія більшовиків виявляє згоду на організацію вищої влади на півострові на засадах, запропонованих татарською парламентською комісією, за умови прийняття парламентом вищезазначених принципів». «Вищезазначені принципи» склалися з семи пунктів: «1. Визнання єдиним джерелом влади в

Члени Курултаю неодноразово зазначали, що «в такій різнокольоровій місцевості, як Крим, де мешкає багато національностей та перебуває багато різноманітних політичних сил, не можна створювати владу на засадах єдиновладдя»

Російській республіці Все-російської ради робітничих, солдатських та селянських депутатів; 2. Визнання вищою виконавчою владою в державі Ради народних комісарів; 3. Визнання всіх виданих більшовиками декретів; 4. Визнання джерелом крайової влади губернського з'їзду робітничих, солдатських та селянських депутатів за участі пропорційного представництва від татар; 5. Вибірність командного складу в усіх військових частинах; 6. Нещадна боротьба з контрреволюцією; 7. Боротьба із саботажем та анархією»⁶.

Слід особливо підкреслити, що декларацію Таврійського губернського комітету РСДРП(б) було датовано 24 січня. В цей день вже значна частина території Криму була захоплена військами Червоної гвардії, загонами анархістів та чорноморських матросів.

Пропозиції Курултаю розглядалися також і на засіданні Ради народних представників. Вони викликали жваве, але недовге обговорення. Найяскравіше настрої більшої частини членів Ради висловив лідер фракції правих есерів М. Хаїт. Він сказав: «Я піду куди завгодно. Я готовий повернутися до каторги, але з більшовиками йти разом не можу!». У результаті меншовики-інтернаціоналісти утрималися, а праві есери були різко проти. Тому на засіданні було ухвалено резолюцію з цілком однозначною відповіддю: «Рада народних представників вважає коаліцію з більшовиками неприпустимою»⁷.

Заслухавши інформацію комісії щодо відповідей, отриманих від більшовицької партії та Ради народних представників, татарський парламент під час чергового засідання виніс на обговорення питання про подальші дії в ситуації, що склалася. Члени Курултаю неодноразово зазначали, що «в такій різнокольоровій місцевості, як Крим, де мешкає багато національностей та перебуває багато різноманітних політичних сил, не можна створювати

владу на засадах єдиновладдя». Крім того, більшість депутатів висловила цілковиту згоду з позицією, висловленою редактором газети «Міллет» А.-С. Айвазовим: «Більшовики – сила руйнівна. Нам з ними не по дорозі, боротися з ними треба до кінця»⁸. Тому під час голосування більшістю голосів (43 проти 12-ти) було ухвалено резолюцію, де викладалися основи, на яких повинна була організуватися крайова влада. Передбачалося створення уряду «за угодою між татарським парламентом та Радою народних представників, без більшовиків»⁹.

Центральна Рада не мала змоги надати військової допомоги Криму. В січні 1918 р. у Києві спалахнуло повстання робітників заводу «Арсенал». Після його придушення Рада знову мусила відбиватися, але вже від наступу червоногвардійців. Єдиним порятунком проти наступу більшовиків було укладення миру з країнами Четверного союзу. Для ведення рівноправних переговорів було необхідно проголосити незалежність України. Цей акт УНР здійснила своїм ІV Універсалом 22 (9) січня 1918 р.

- 1 ДААРК. – Ф.-П. 150. – Оп. 1. – Спр. 313. – Арк. 14, 88.
- 2 Надинский П.Н. Вказана праця. – Ч. 2. – С. 54, 58.
- 3 Зарубин А.Г. Севастопольская трагедия (К событиям 22-24 февраля 1918 года) // Известия Крымского республиканского краеведческого музея (Симферополь). – 1995. – № 11. – С. 55.
- 4 ДААРК. – Ф.-П. 150. – Оп. 1. – Спр. 109. – Арк. 49.
- 5 Там само. – Арк. 50.
- 6 ДААРК. – Ф.-П. 150. – Оп. 1. – Спр. 109. – Арк. 51; ЦДАГО України. – Ф. 57. – Оп. 2. – Спр. 207. – Арк. 21-22.
- 7 Южные ведомости (Симферополь). – 1918. – 12 января; ДААРК. – Ф.-П. 150. – Оп. 1. – Спр. 109. – Арк. 50.
- 8 Южные ведомости (Симферополь). – 1918. – 13 января; ДААРК. – Ф.-П. 150. – Оп. 1. – Спр. 43. – Арк. 70.
- 9 ДААРК. – Ф.-П. 150. – Оп. 1. – Спр. 109. – Арк. 51 – 51 зв.

ТЕ, ЩО ТРЕБА

«Ускладнення та проблеми починалися з 0,7 звукової швидкості... Пілоти, які наближалися до звукової швидкості у пікіруванні, доповідали, що важелі керування заклинювало, вони «замерзали» або починали виконувати не властиві для них функції. Лютьчики розбивалися, гинули, бо не могли навіть зрушити з місця важелі керування... Почалися розмови про «звукову стіну» чи «звуковий бар'єр».
Том Вулф «Те, що треба».

Штурм звукового бар'єру – не одночасна подія, а достатньо тривалий процес, тобто низка подій, що подібна книзі. Одна зі сторінок цієї книги написана в небі над Кримським півостровом 70 років тому. Провінційний кримський аеродром увійшов не лише в історію світової авіації, в історію НТР (науково-технічної революції), яка стала в 1940-1960 рр. ключовим моментом в історії прогресу всієї людської цивілізації.

ВАЛЕРІЙ ВЕРХОВСЬКИЙ

Ще в 1930-ті роки в Німеччині вчений-аеродинамік Адольф Буземан шукав форму крила, яка дозволила б літати швидше звуку. Найбільш перспективними для цього виявилися стрілоподібні, трикутні, а також короткі прямокутні крила. До практичної перевірки теорії лишалось десятиліття.

Джеймс де Хевіленд, англійський пілот-випробувач, одним з перших спробував досягнути звукової швидкості на літаку; він загинув, не взявши звуковий бар'єр, у вересні 1946 р. на «Де Хевіленді-108», сконструйованому під керівництвом його батька, Джеймса де Хевіленда-старшого.

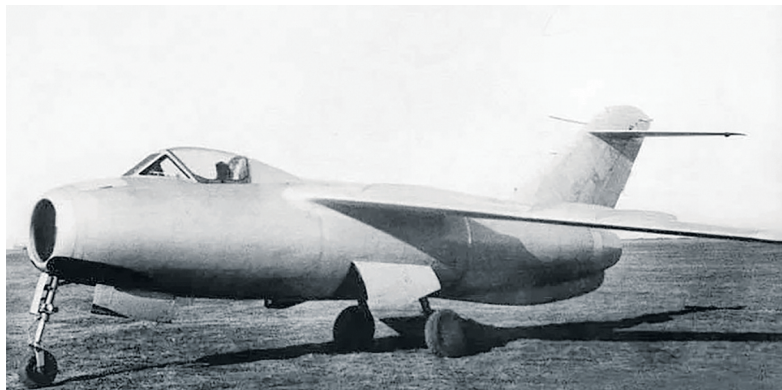
Уперше пілотований людиною літальний апарат перетнув межу, що вважалася неприступною, в США 14 жовтня 1947 року. Честь і славу цілком заслужено здобули авіабудівна компанія «Белл» і пілот-випробувач Чак Єгер. Швидкість, зафіксована в тому польоті, складала 1066 км/год.

«З цим чоловіком була лише одна проблема – його треба було

КАЛЕНДАР

Чак Єгер на тлі експериментального літака Bell X-1

Винищувач Ла-176

КАПІТАНА ВІЙСЬКОВО-ПОВІТРЯНИХ СИЛ ОЛЕГА СОКОЛОВСЬКОГО У НАС І В СВІТІ ЗНАЮТЬ МЕНШЕ, НІЖ ЧАКА ЄГЕРА. РОСІЯНИ НИМ ПИШАЮТЬСЯ, НАЗИВАЮЧИ ЙОГО «РОССИЙСКИМ» ЛЬОТЧИКОМ-ВИПРОБУВАЧЕМ. ТА ЧИ ТАК ЦЕ НАСПРАВДІ? ОЛЕГ ВІКТОРОВИЧ СОКОЛОВСЬКИЙ НАРОДИВСЯ В КИЄВІ 25 ГРУДНЯ 1916 РОКУ. У НЕБО ВІН ВПЕРШЕ ЗЛЕТІВ У ХЕРСОНСЬКОМУ АЕРОКЛУБІ ОСАВІАХІМУ. ЗГОДОМ ВОЮВАВ, БУВ ІНСТРУКТОРОМ ЛЬОТНОЇ ШКОЛИ, А ПІСЛЯ ВІЙНИ СТАВ ВИПРОБУВАЧЕМ ЛІТАКІВ

весь час стримувати», – писав Том Вулф у документальній книзі «Те, що треба», присвяченій американським астронавтам і лютьчикам-випробувачам 1940-1960 рр.

Капітана Військово-повітряних сил Олега Соколовського у нас і в світі знають менше, ніж Чака Єгера. Росіяни ним пишаються, називаючи його «російським» лютьчиком-випробувачем. Та чи так це насправді? Олег Вікторович Соколовський народився в Києві 25 грудня 1916 року. У

небо він вперше злетів у Херсонському аероклубі Осавіахіму. Згодом воював, був інструктором льотної школи, а після війни став випробувачем літаків.

Разом з харків'янином Іваном Федоровим Соколовському довірили поставити на крило новітній винищувач Ла-176. Ці випробування відбувалися на аеродромі під Саками, що згодом став базою авіації ВМС України, також відомому як «Нитка». У грудні 1948-го більш досвідчений Федоров упер-

ше підняв у повітря «сто сімдесят шостого»; згодом Федоров переконув, що в тому польоті досягнув швидкості звуку, проте жодних офіційних документів, що могли б це підтвердити, не існує.

З 1948 року Соколовський прийшов до КБ Лавочкина на випробувальну роботу. Піднімав у повітря щойно вироблений дослідний екземпляр літака Ла-176. На аеродромі Льотно-випробувального інституту в Підмосков'ї здійснили вісім польотів, а згодом через негоду випробування нової машини вирішили перенести до Криму.

26 грудня 1948 року Соколовський розігнав літак до 1105 км/год., тобто перевищив швидкість звуку. Але в лютому наступного року він загинув у польоті. Причиною катастрофи став відрив на швидкості ліхтаря (відкидної частини скла кабіни літака). За однією з версій винен сам Соколовський, бо не зачинив ліхтар належним чином. За іншою – аварійно спрацював механізм відстрілу ліхтаря, обладнання рятувальних катапульта було ще ненадійним.

У той час поширеними ставали сумніви, чи можливо взагалі літати швидше звуку. Для Чака Єгера то було питанням віри – він просто не вірив, що може існувати бар'єр, нездоланний для нього. Хлопець зі штату Західна Вірджинія мав видобувати газ, як його батько та старші брати, якби не війна. Єгер пішов служити до армії, почав з авіамеханіка і рядового, щоб дослужитися в результаті до генерала і найвідомішого

Олег Соколовський

пілота-випробувача. У Другій світовій він був збитий над окупованою Францією, але йому вдалося уникнути полону та повернутися до строю. Єгер збив на своєму «Мустангові» дюжину німецьких літаків, у тому числі один реактивний «Мессершмітт-262». Після війни капітан Єгер став випробувачем техніки Повітряних сил США на базі у каліфорнійській пустелі Мохаве, нині «Едвардс», а тоді база мала назву М'юрюк.

Лише у грудні 1947-го невеличка замітка в журналі «Aviation Week» сповістила світ про це досягнення, ніби про якусь пересічну подію авіапрому. Ім'я пілота не називалося, і лише влітку 1948-го преса почала писати про Чака Єгера.

І знову цитую Тома Вульфа: «А коли настає момент істини, – а він неодмінно настає, – жодні гроші світу, жодна ядерна зброя, жодні радары та ракетні комплекси не замінять тих, хто ладен без вагань вирушити назустріч небезпеці, хто має Те, Що Треба».

«Те, що треба», – дух звитяги, дух перемоги цивілізації. Це те-що-треба мав Цюлковський, проєктуючи космічні апарати заради «безодні могутності і гір хліба» для всього людства. Мав і Фріц Опель, злітаючи в 1927 році на фанерному планері з пороховими прискорювачами. Мав і Чак Єгер, мали і Олег Соколовський, і кубанець Іван Івашенко, який у 1950 р. досягнув швидкості звуку на МіГ-17 у польоті, що закінчився для нього трагічно.

За кожен крок у прогресі авіаційної техніки доводилося розплачуватися жертвами. Лише 21 грудня 1953-го на смугу викотили МіГ-19, що стане першим серійним надзвуковим літаком на схід від залізної завіси. А 23 грудня був розстріляний Лаврентій Берія.

Починалася нова епоха...

АВТОР «КРИМСЬКИХ СОНЕТІВ»

Свою вітчизну, Білу Русь, він називав Литвою, підрозуміваючи її як частину колишнього Великого Князівства Литовського. Про неї найголовніші його твори, зокрема поеми «Поминки» та «Пан Тадеуш». Однак йому судилося стати поетом не білоруським, а польським, хоч до самої Польщі, в теперішніх її межах, він потрапив тільки раз, і то за обставин надзвичайних, коли 1831 року російська армія, заливши кров'ю Варшаву, додушувала польське повстання. Він не став білоруським поетом, бо на цілі століття Білорусь опинилася між вогнем полонизації та полум'ям русифікації, тим-то й слава її найталановитіших синів часто діставалася значно сильнішим сусідам.

ГРИГОРІЙ РУДНИЦЬКИЙ

Народився Адам-Бернард Міцкевич 24 грудня 1798 року в маєтку Заосся, поблизу Новогрудка, на пограниччі з історичною Литвою.

В 1815-1819 рр. навчався у Віленському університеті, беручи активну участь у таємних студентських гуртках. Царат пильно стежив за настроями серед учнівської молоді на «окраїнах», нещадно викоринюючи найменші прояви вільнодумства. Отож, коли 1823 року розкрилося існування молодіжних товариств філолатів і філаретів у Вільні, Міцкевича, хоч він уже давно викладав у ковенській школі, було заарештовано. Майже півроку його тримали у кляшторі базиліан і випустили на волю лише завдяки поруці Йоахима Лелевеля – ідеолога польської інтелігенції, зго-

НАШ АРХІВ

Картина «Кримський берег», Іван Труш

Адам-Бернард Міцкевич

дом одного з керівників повстання 1830-1831 рр. Царський

присуд поетові був жорсткий: він мав покинути рідний край. 11 листопада 1824 року Адам Міцкевич розвітався зі своєю Литвою, і, як потім з'ясувалося, це було розвітання назавжди.

Тільки через три місяці після прибуття вигнання в Петербург міністерство освіти задовольнило його бажання викладати у Рішельєвському ліцеї в Одесі. Та коли поет приїхав туди в березні 1825 року, майже слідом надійшло «височайше» повеління про заборону йому жити не тільки у місті над Чорним морем, а й узагалі на півдні. Міцкевич вибрав Москву. І поки забарно крутилося бюрократичне колесо (дозвіл на виїзд дано аж у листопаді), влітку 1825 року відбулася подорож на Кримський півострів. Ця мандрівка найменш висвітлена в біографії Адама Міцкевича, бо, по-перше, ніхто її ви-

черпно не досліджував, а по-друге, давалися також ознаки цензурні заборони, і вульгарно-соціологічні підходи самих дослідників до тих чи інших подій та статей. Звичайно, читач знаходить у книжках певну інформацію, але ж – спрощену і поверхову. Наприклад, автор передмови до виданих 1977 року в Сімферополі трьома мовами – польською, українською й російською – «Кримських сонетів» Микола Бажан, ані словом не згадавши присвяту, доводить, що супутники Міцкевича (графиня Кароліна Собанська, її чоловік Ієронім, коханець Іван Вітт, брат Генрік Ржевуський та «якийсь суб'єкт, що відгукувався на прізвище Бошняк») були з поетом геть нещирими, іронічно називає їх «дивною компанією». На його думку, тільки з Генріком Ржевуським Адам Міцкевич і міг часом перемовитись напіводвертим слівцем. Але ж є присвята: «Товаришам по кримській подорожі», і вона щось та важить, отже, не все так однозначно.

Тут роботи і роботи: уточнення та датування кримських маршрутів поета; окреслення кола осіб, з якими він зустрічався; вивчення

архівних та мемуарних джерел та багато іншого. Здійснити все це тепер можна тільки спільними зусиллями науковців України, Білорусії, Польщі, Литви та Росії.

Переїзд до Москви напочатку пройшов непомітно, хоч Міцкевич уже був автором двох томиків поезій, виданих у 1822-1823 рр. Вільний від канцелярської служби час він проводить серед польських друзів, пише жартівливі послання (одне з них адресоване українському історикові Аполлону Скальковському), опрацьовує «Кримські сонети».

Як тільки вони появились друком наприкінці 1826 року, про автора заговорила вся літературна еліта. І не дивно: так про Крим не писав жодний російський поет, навіть Олександр Пушкін. Це були твори цілком європейського автора, але позначені тонким і натуральним відчуттям тогочасного кримського колориту і похідному квітчастою образністю. (До речі, цього року поет Шакірі Селім уперше відтворив усі 18 сонетів кримськотатарською мовою).

Міцкевич читає свої твори Петру В'яземському, в салоні Зінаїди Волконської, на вечорах у Миколи Полевого. Після однієї з блискучих його імпрізацій імпульсивний Євгеній Баратинський, опустившись на коліна, вигукнув: «Боже мій, чому він не росіянин!». Того ж 1826 року відбулося знайомство Міцкевича з Пушкіним. На жаль, дружба двох великих поетів не витримала випробування часом – абсолютно протилежними виявилися їхні позиції в польському питанні.

У травні 1829 року Міцкевич виїхав з Росії. Це був правильний вибір, бо несла творити в рабській країні, де цензурувався кожний написаний рядок. На еміграції він жив переважно у Швейцарії та Франції, часто відвідував Італію, організувавши там революційно-

го 1848 року польські загони, які підтримували італійців у їхній боротьбі проти австрійського поневолення. Набутий у тому досвід знадобився під час Кримської війни. Поет сподівався, що в разі поразки Росії Польща зможе відновити втрачену незалежність.

Дізнавшись, що в Туреччині польсько-український письменник Міхал Чайковський (Садикпаша) створює слов'янський легіон, Адам Міцкевич разом зі своїми друзями Генріхом Служальським та Арманом Леві прибув 22 вересня 1855 року до Стамбула, а потім виїхав у Бургас, де ознайомився з формуванням легіону. Раптово захворівши, мусив повернутися на Боспор. За браком достатніх коштів оселився у скромному помешканні на околиці Стамбула. Тут він при повній притомності, зі згадкою про козацький полк, в якому бажав би служити писарем, відійшов 26 листопада 1855 року у вічність. Його тіло друзі перевезли до Франції і 15 січня 1856 року поховали на цвинтарі в Монморансі, а 4 липня 1890 року останки великого провісника волі було перенесено до окремого склепу Вавельської кафедри у Кракові.

Дім, в якому скінчив своє життя Адам Міцкевич, згорів 1870 року. Перегородом на тому місці польський емігрант, учасник повстання 1831-го Ян Гурчинський спорудив кам'яний будинок. У минулому десятилітті міський уряд Стамбула викупив його у приватного власника. Тепер тут меморіальний музей, на одній з вітрин якого наведено польською, англійською і турецькою мовами слова Віктора Гюго: «Говорити про Міцкевича – це говорити (...) про волю, апостолом якої він був, про визволення, яке він провіщає».

«Кримська світлиця», № 47,
25.11.1995 р.

ГАЗЕТА «КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ»

Всеукраїнська літературно-публіцистична та мистецька газета
Виходить із 31 грудня 1992 року
Свідоцтво про реєстрацію КВ №12042-913ПР від 30.11.2006 р.

Засновники

Міністерство культури України
Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка
ДП «Національне газетно-журнальне видавництво»

Адреса редакції
03040, м. Київ,
вул. Васильківська, 1;
тел.: +38 (044) 498-23-65

Видавець

Національне газетно-журнальне видавництво

Генеральний директор

Андрій ШЕКУН

Головний редактор
Віктор Мерджинський

Дизайн та верстка
Марк Канарський,
Оксана Кочергіна

Поліграфічний комбінат
ТОВ «Типографія «Від А до Я»
м. Київ, вул. Колекторна, 38/40
тел.: (044) 563-18-04, 562-28-51
Розповсюдження і реклама
тел.: +38 (044) 498-23-64

Редакція не завжди поділяє думки авторів публікацій, відповідальність за достовірність фактів несуть автори.
Рукописи не рецензуються і не повертаються.
Редакція залишає за собою право скорочувати публікації і виправляти мову.
Зміст газети поширюється на умовах ліцензії СС ВУ 3.0, якщо відсутні інші вказівки.

Передплата на газету

Передплатна ціна на 2018 р.:
на 6 місяців – 153,56 грн.
на рік – 304,52 грн.

У передплатній ціні враховано вартість доставки до вашої поштової скриньки і вартість оформлення абонемента.

Передплатний індекс
90269

Наклад 1000 прим.
Ціна договірною

